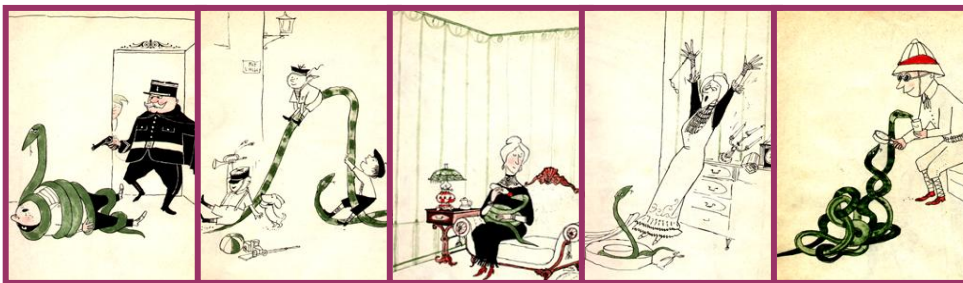

גאולה אלמוג - עיונים בספרות ילדים 11, מרכז לוי קיפניס לספרות ילדים, מכללת לוינסקי לחינוך, 2001, עמ' 11

נחש בבית?

בין הספרים הרבים, שקיבל רם ליום הולדתו השישי, היה הספר "קריקטור"¹. בדפדוף שטחי לא אהבתי את הספר. אפילו האיורים המקסימים, לא עמעמו בי את תחושת אי הנחת והדחייה. אלא שיום אחד, שמעתי את רם צוחק בקול רם, תוך כדי קריאה בספר זה. הרגשתי מבוכה, האם ייתכן שלא הבנתי את הבדיחה שהבין ילד בן שש? הסתכלתי שוב על הספר ואז הבחנתי, לראשונה, שמתחת לכותרת מאירת העיניים - "קריקטור" - המאירת באותיות צבעוניות וגדולות, כתוב באותיות קטנות מאוד ובשחור על רקע כהה: "הנחש הטוב". קראתי שוב את הסיפור ולפתע הבנתי, איך נפלתי, בלי משים, לבור הסטריאוטיפי. בעקבות התהליך שעברתי, החל מהתגובה האינטואיטיבית לסיפור במפגש הראשון ועד למודעות המבחינה בעובדות ובהקשר שלהן, בקריאה שנייה, עלה בדעתי, כי ניתן לשחזר באופן מכוון, את התהליך, שתחילתו בתגובה אינטואיטיבית וסופו בהתבוננות מחודשת בעובדות, על מנת להוביל לתובנה בלתי אמצעית של המושג "סטריאוטיפ" ושל השפעתו על דרך החשיבה וההתנהגות שלנו בהקשרים שונים. אך תחילה לסיפור עצמו.²

"בעיר קטנה אחת בצרפת גרה גברת נכבדה וזקנה ושמה מדם לואיז בודו. היה לה בן יחיד, שחי בברזיל וחקר שם את חיי הזוחלים. בוקר אחד הביא לה הדוור חבילה מוזרה ועגלגלה. כאשר פתחה מדם בודו את החבילה צווחה בבהלה: בתוך החבילה היה נחש. נחש ששלח לה בנה לכבוד יום הולדתה. 'צריך לבדוק איזה נחש זה', אמרה מדם בודו. היא הלכה לגן-החיות וראתה שם נחש כזה ושמו 'בוא קונסטרוקטור' ולכן, החליטה לקרוא לנחש שלה 'קריקטור'. מדם בודו טפלה בנחש שלה ממש כאילו הייתה אימא שלו, והשקתה אותו חלב מבקבוק. היא קנתה דקלים כדי שקריקטור ירגיש כמו בבית. הוא כשכש בזנבו – כמו כלב שטוב לו. קריקטור אכל ואכל, ונעשה ארוך יותר וחזק יותר." [...]

1. טומי אונגרר, עברית זינה ומנחם רגב, עם עובד, 1958
2. האיורים בספר, שגודלו כמעט כדף פוליו, הם אלה המובילים את העלילה. בתחתית כל איור, מצורף טקסט (משפט אחד או שניים), הבונה את הסיפור.

האיורים, והטקסט המלווה אותם, מתארים את חייו של קריקטור בבית מדם בודו ובבית הספר בו לימדה הגברת הנכבדה והזקנה, כיד הדמיון הטובה על הצייר-הסופר, עד שבלילה אחד -

פרץ גנב לדירה שלה. מדם בודו כבר ישבה כבולה לכסא ופיה חסום – כאשר התעורר הנחש הנאמן והתנפל בכעס על הגנב. זעקותיו הנפחדות העירו את השכנים. קריקטור נשאר כרוך סביב הגנב עד שהגיעה המשטרה. הנחש הגיבור זכה במדליה יפה על אומץ-ליבו. אפילו פסל הקימו לכבודו. והעירייה קראה את הגן-הציבורי על שמו. מאז חי קריקטור חיים ארוכים ומאושרים כשהכל אוהבים ומכבדים אותו".

התווית המקטלגת את הגיבור על פי קריטריונים של "טוב ו"רע", כמו "הנחש הטוב" בכותרת המשנה של הספר, בונה בדרך כלל, כאנטי תזה לגיבור החיובי, את הגיבור הרע (בין אם הוא מכבב בתוך הסיפור ובין אם הוא מצוי כפוטנציאל מחוץ לסיפור). מה הוא אם כן המעשה שבגינו זכה "קריקטור" לתואר "טוב"? ומי הוא בהתאם לכך, "הגיבור הרע"?

תוך חיפוש אחר "הגיבור הרע" בקריאה השנייה, התחיל החינד להתפשט על פני. חינד זה לא נבע מאותה סיבה שהצחיקה את רם. היה זה חינד מתוק-מריר, שעלה בעקבות ההכרה בהיסח-הדעת הקריטי, שקרה לי בפגישה הראשונה עם הסיפור. העובדות שהיו "מונחות על השולחן כבר במערכה הראשונה" נעלמו מנגד עיני, ככל הנראה, בשל מטען הניסיון האישי והתרבותי עם נחשים שעמו הגעתי לסיפור. מטען זה סימן ודחה באופן אינטואיטיבי את "קריקטור" הנחש הפרטי שנולד במכחולו של הצייר טומי אונגר.

הניסיון האנושי המצטבר עם הנחש המאיים על חיי האדם, והפחד מפני היצור המסוכן הניבו בצד סיפורי הרפתקאות מסמרי שיער, גם סיפורי מעשיות, אגדות ומיתוסים. המפורסם שבהם הוא מיתוס ה"נחש הקדמוני", שהכשיל את אדם וחווה בגן-עדן. מיתוס זה, כמו גם סיפורים רבים אחרים, הרחיב את הדימויים של "הנחש" כמושג מושאל. "נחש", הוא אדם רשע וערמומי, חכם להרע, נוכל המסית ומדיח ("ערום כנחש"). במקורות היהדות הוא אף מייצג את כפיות הטובה, ואת ה"רע" אשר לא ניתן לתקנם על ידי חינד. גם בטבע, ה"נחש"³, הנו בעל-חיים טורף ממחלקת הזוחלים, שמינים מסוימים ממנו הם ארסיים ומסוכנים לאדם.

כל האמור לעיל יכול אולי להסביר מדוע דחייה ופחד מודחק, היו התחושות החזקות ביותר שהרגשתי, כאשר ראיתי את מדם בודו מחזיקה את הנחש בחיקה ומשקה אותו מבקבוק. תחושות אלה חזרו על עצמן גם בהתנסויות עם סטודנטים (כפי שאתאר להלן), ואילו רם, בן השש, אשר סטריאוטיפ ה"נחש" והפחד ממנו, עדיין לא נבנו אצלו, יכול היה לצחוק בפה מלא. בהיותו חף מקונוטציות ומידע, קל היה לו לזהות בספר גם את ההיבט השלישי בהגדרת ה"נחש" (היבט המתייחס לצורתו החיצונית, **ארוך וחסר גפים ומתפתל**), וליהנות, בלי מגבלות, מהדמיון האבסורדי באיורים. טומי אונגר, **כצייר**, התייחס ל"נחש" כמייצג צורה גרפית. אולם, כדי לתת דרור לנקודת מבט זו, ולהישאר אמין, הוא מבטל בפתיחה,

3. מתוך מילון ספיר, עורך ראשי איתן אבניאון, הד ארצי / איתאב, 1997.

באופן מובלע, את האפשרות שמדובר בסוג של נחש שיכול, באיזה שהוא שלב, להפוך לאיום קיומי.⁴ בעזרת הטקסט הבונה את המסגרת הסיפורית של האיורים, הוא מצליח לשמור על האיזון שבין הדמיון הפרוע בבחירת הנחש כפרטנר למערכת יחסים אישית ולעיצוב המצבים האבסורדיים במערכת זו, ובין מישור המציאות בו מתרחשת העלילה.

כפי שכבר נזכר לעיל, המפתח להבנת הסיפור מצוי במערכה הראשונה, המתרחשת כולה במישור הריאלי והתמים. בפתחה אנו מתוודעים ל"גיבורת" הסיפור: "הגברת" ה"נכבדה" וה"זקנה". לגברת זו, יש בן יחיד, שחי בברזיל ועוסק בחקר חיי הזוחלים. הדילמה המרכזית בסיפור היא זו של הגברת מדם בודו, כאשר היא מגלה כי בתוך החבילה המוזרה, ששלח לה בנה לכבוד יום הולדתה יש נחש. הדילמה היא בין, הנחות המוצא המובנות בתוך נתוני הפתיחה של הסיפור: מצד אחד הקשר של אם לבנה היחיד השולל את האפשרות שהבן זומם מה שהוא רע, וכן משלח ידו של הבן – חוקר הזוחלים - המרמז על כך שהמתנה מייצגת את העדפותיו,⁵ ומצד שני הבהלה הטבעית מהנחש. הפתרון לדילמה זו מבוסס על השאלה, איזו מתוך שתי התחושות תגבר. האם תהיה זו האהבה הבלתי מוגבלת לבן אשר תתחזק, או שמא הפחד האנושי הטבעי מפני נחשים יכתיב את התגובה. ההחלטה של מדם בודו, לצאת לגן החיות לבדוק איזה נחש זה, לאחר התדהמה שאוחזת בה כשהיא מגלה נחש בחבילה, משלבת בסוג הפתרון שנבחר את היסוד הרציונאלי –מדעי, שהיה מבוסס עד כאן על בחירה בין שתי תחושות.

מדם בודו מחליטה להרחיב את הידע הכללי שלה על נחשים. כתוצאה מהידע שהיא רוכשת, הופך ה"נחש", שהפחיד אותה בהתחלה, ליצור שיש לו שם פרטי. במילים אחרות, הידע השטחי, המשייך נחשים, למחלקה שיש בה יצורים ארסיים, הופך לידע ממוקד, המבחין בין סוגים שונים של נחשים על-פי הקריטריון של "ארסי" ו"לא ארסי". מדם בודו "צווחה בבהלה", פשוט משום שהיא עדיין לא ידעה מה סוגו של הנחש "שלה" וכיצד לטפל בו. מרגע זה, מתפתח סיפור ידידות טבעי, בין מדם בודו ובין קריקטור.⁶ ידידות זו מתפתחת במגבלות המאפיינים שנקבעו בתחילת הסיפור לגבי הנחש כדמות בסיפור (מדם בודו מטפלת בנחש "כאילו הייתה אמא שלו", ואילו הנחש נענה באופן פסיבי לטיפול המסור). ה"הדדיות" ביחסים נקבעת כאשר פורץ גנב לדירתה של הגברת, ואז לקריטריון המדעי "טוב" - לא ארסי, נוסף גם קריטריון חברתי של נאמנות ועזרה הדדית. והנחש, גם במקרה של הצלת חיי גברתו לא מכיש את הגנב, שהרי זה בניגוד לטבעו,⁷ אלא כורך את עצמו סביב הגנב עד שמגיעה המשטרה, הרשות המופקדת על טיפול בגנבים.

4. הוא עושה זאת יותר למען התמימים, או לחילופין לידענים, מאשר למען אלה שייחסם ל"נחש" מושפע מסיפורים ומידע שטחי. ואכן, סטודנטים לא מעטים טענו שהסיפור אינו חינוכי, כי הוא מבטל פחד שאמור להגן עלינו.

5. היות הבן חוקר זוחלים מרמז גם על כך שהנחש יישאר כבעל חיים והסיפור לא יהפוך לאגדה או למשל.

6. ההחלטה להשאיר את הנחש בבית, פותחת חוזה בין הקורא שאינו נותן אמון בנחשים אך נותן אמון במספר, שלא יאכזב אותו, לבין הסופר ששבר את הקונבנציות אתחייב להישאר אמין ולשכנע.

7. במגדיר הנחשים מצאתי כי הנחש SKRICTOR, הוא מסוג החנק (על פי שמו: חובק, חונק, כובל).

על מפגשים צפויים ועל מפגשים מסוג אחר

בחירת הנחש, כיצור עמו מתפתח סיפור ידידות ריאלי (גם אם הוא בלתי צפוי), מעמידה למבחן, באופן בלתי מודע, את ההשפעה שיש לניסיון האישי והתרבותי שלנו על האמון שאנו נותנים בעובדות המוצגות לפנינו. אי לכך, לא הופתעתי כאשר מצאתי כי למרבית הסטודנטים, ש התבקשו להשלים את הסיפור מהמקום בו מצויה הדילמה של מדם בודו ("בתוך החבילה היה נחש. נחש ששלח לה בנה לכבוד יום הולדתה"),⁸ לא הייתה כלל דילמה באשר לתפקיד שהם ייעדו לנחש בסיפור.

רבים מ הסטודנטים שהשתתפו בהתנסות נטו להשלים את העלילה תוך התעלמות מנתוני המוצא בפתיחה. הם התגברו על תחושת הפחד על ידי כך שהם בחרו להמשיך את העלילה במישור האל-טבעי (הנחש במקרה זה פתח את פיו, דיבר ופעל כמו במעשייה). קבוצה קטנה יותר של סטודנטים השאירה את הנחש במישור הריאלי, אך הם שלחו את הנחש לגן החיות (בדרך כלל אחרי הרפתקאות) או אל הבן בחזרה (פעמים רבות עם מכתבים נרגזים על החוצפה). מעטים לקחו בחשבון את נתוני הפתיחה, והמשיכו את הסיפור ברוח המקור (בהצעות אלה, תפקד, בדרך כלל הנחש כתחליף לבן). סטודנטים אחדים הציעו למדס בודו להשתמש בעור הנחש למוצרי צריכה (ארנק, חגורה ועוד).⁹

בעקבות השלמת הסיפור המקורי, קריאת האלטרנטיבות והניסיון לעקוב אחר השיקולים והרגשות שהשפיעו על ההחלטה של כל אחד מהסטודנטים לבחור אחת מהאלטרנטיבות, התפתח דיון, שהיה מפתיע בפתיחותו, על מהות המושג "תווית" ועל ההשפעה שיש לדעות קדומות על מערכת השיקולים והפעולות שלנו. השימוש ב"נחש" כ"סטריאוטיפ" לגיטימי, עזר לעקוף את הצנזור הפנימי המגן עלינו מפני היחסות כבעלי דעות קדומות.

למרות הדיון הפתוח מאוד בהתנסות הראשונה, הוא התבסס על שחזור מודע של מניעים סמויים, אי לכך, בקבוצות שנבדקו לאחר מכן הוספתי תרגיל מקדים. לפני הפעילות עם הסיפור כתבתי על הלוח את המילה "נחש". הסטודנטים נתבקשו לרשום באופן חופשי אך בזמן קצוב את כל האסוציאציות העולות בדעתם בהקשר למילה. איחדנו, לאחר מכן, את הרשימות האישיות לרשימה כללית אחת, ואת הרשימה הזו את מיינו לקבוצות משנה, על פי הקריטריונים שהציעו הסטודנטים. הנושאים שחזרו על עצמם, בסדר שכיחות יורד, היו: א. הסיפור התנ"כי. ב. "הנחש כפי שהוא בטבע". ג. רגשות (פחד, איום, גועל וכו'). ד. סמלים וסיפורים (כמו, סמלו של חיל רפואה, שמקורו בנחש הנחוש). ה. שמות (כמו: שביל-הנחש). ו. מפגשים מהסוג האישי.

8. הכתבתי להם את הפתיחה, כדי שיוכלו להתבונן שוב בנתוני הרקע. כמו כן הסתרתי את התוספת "הנחש הטוב".

9. בהקשר לזה סיפר אחד הסטודנטים את הסיפור הבא: "איש אחד רצה להביא לאמו מתנה ליום הולדתה. חיפש וחיפש מה שהוא מיוחד ולבסוף הוא מצא תוכי שמדבר אידיש. למחרת הוא צלצל אל אמו כדי לשמוע איך היא נהנית מן המתנה. נהדר! אמרה אמו. עשיתי מהציפור מרק והוספתי קניידלך, ממש גן-עדן."

להפתעתי, תרגיל מקדים זה לא השפיע במאומה על התפלגות סוגי הפתרונות אשר הציגו הסטודנטים בהתנסות הראשונה לדילמה של מדם בודו. יחד עם זאת, הוא סייע לכל אחד לבדוק, באמצעות האסוציאציות האישיות, את מידת ההשפעה של ההתנסות האישית שלו בעבר עם נחש על הפתרון שהוא הציגו למדס בודו.¹⁰ מיון הרשימה הכללית לנושאים עזר מאוד בדיון שלאחר התרגיל עם קריקטור, לחדד את ההבדל בין המושג "סטריאוטיפ", המתבסס על מיון, סיווג והגדרה של קבוצות על פי נתונים אובייקטיביים, (העוזרים לנו להתמצא, להיזהר, ולהבין), ובין המושג "סטריאוטיפ" הנבנה על סמך דימויים מושאלים שמקורם באגדות, במעשיות ובמשלים שאין להם בסיס ריאלי, דימויים שמתבססים על עדות שמיעה, או תווית שהודבקה, בשל אינטרסים זרים.

לאחר שבדקנו במילונים את ההגדרות למילים "תווית" ו"סטריאוטיפ" כתבתי על הלוח את האמרה: "גם הטוב שבנחשים מוטב לרצוץ לו את המוח."¹¹ ומתחת לאמרה כתבתי שוב את אותו משפט עם סימן שאלה. קראנו בקול רם את שתי הגרסאות ובחנו את המשמעויות העולות מהאמרות, בכל אחת מהצורות. צר המקום מלפרט את תוצאות הדיון; אומר רק שבאופן טבעי, היות שמדובר ב"נחש" שמפגש עמו יכול להיות קטלני, גלש הדיון גם להבדל שבין "איום ממשי" לבין "ייחוס כוונות".

על פגישה בלתי אפשרית

המפגש עם קריקטור הוביל באופן ישיר למפגש אחר עם נחש, המצוי בסיפור האלגורי "כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה"¹². בפגישה זו ה"נחש" וה"עכבר" אינם מודעים לעובדה שבקרב משפחתו של כל אחד מהם יש איבת נצח למשפחה השנייה. ותחילה לסיפור:

"כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה, הם הביטו זה בזה, כמו שילד רואה ילד בפעם הראשונה, כמו שאדם רואה אדם בפגישה ראשונה, כמו שקולומבוס ראה את אמריקה כשגילה אותה לראשונה. כך ראו העכבר והנחש זה את זה כשנפגשו לראשונה [...]".

מפגש בלתי מתוכנן זה ממשיך בתהייה, בדיקה והכרות, של האחד את האחר:

"אחר כך בעבי היער שבמורד ההר, שחקו הנחש והעכבר ושחקו, עד שעין היום נעצמה, והלילה חשך וצחק, וזה היה סימן מובהק ללכת הביתה [...]."

כשחזרו העכבר והנחש כל אחד לביתו וספרו על הפגישה, גערו האמהות בבנים

"אבוי, אמרה אימא עכברה, פגשת נחש – צרה צרורה! גם שחקת אתו – איום ונורא! הן הנחש הוא אויב העכבר זה דורות. הוא אורב לעמנו מתוך מאורות. הוא אוהב לאכול עכברים לבקרים הוא אוהב לאכול עכברים בלילות. ואתה בני, הזהר, ואתה הישמר מפניו בכל שעה משעות היום, כשתראה נחש – היה דרוך על המקום, ושמור מרחק, כי הנחש לעכבר אויב רב וענק, ויש לו ארס – רעל מרוכז [...]."

10. כאן המקום לציין, שסטודנטים אחדים מצאו את הסיפור כ"בלתי חינוכי" (ואפילו "מגעיל"), לאחר ששמעו את הסיפור המקורי.

11. אמרה המסכמת את המשל "האיכר והנחש", כל משלי קרילוב, עברית: חנניה ריכמן, עמ' 152, הוצאת ברופמו, תל-אביב, 1976.

12. כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה, שלי אלקיים (בעקבות סיפור עם), כתד-לי, 1986.

בלשון זו הזהירה את הנחש גם אימא נחשה.

"למחרת, השמש בהקה והנחש יצא ליער, אך העכבר שם לא חיכה [...] והנחש כבר לא היה".

ובפעם השנייה -

כש"נפגשו הנחש והעכבר בשביל הצר [...] העכבר שינוי נקש. הנחש לשון לחשש. וכל אחד למקומו רותק. וכל אחד שמר מרחק. [...] סוף דבר מי נבון וישאל שאלה (לא אישית) מה הייתה (אם בכלל) פגישתם השלישית? מי חכם וידע. כי תם ולא נשלם ספור פגישתם."

למפגש עם האלגוריה על העכבר והנחש, נבחרו שתי קבוצות של סטודנטים, האחת שעברה את ההתנסות עם קריקטור, ושנייה שלא השתתפה בניסוי. הסטודנטים נתבקשו לתאר מה קרה לדעתם בפגישה השלישית בין העכבר והנחש. רוב הסטודנטים בקבוצה שלא התנסו תה עם "קריקטור" ביססו את הפגישה השלישית על תהליך של פיזור הדעות הקדומות ועל אפשרות של חיים בשלום. לעומת זאת מרבית הסטודנטים מהקבוצה הראשונה טענו כי פגישה זו היא דטרמיניסטית. לטענתם, גם כאן, כמו בסיפור על מדם בודו, הבחירה בסוג הגיבורים היא שתקבע במידה רבה את סופו של המפגש. העכבר הוא מזונו של הנחש, ועל משקל האמרה של קרילוב, אפשר לומר, שגם הטוב שבנחשים אוכל עכברים. הידע שסיפקו האימהות לילדים באלגוריה זו, מתקשר עם הסטריאוטיפי המדעי,¹³ ולא עם "דעות קדומות". הסיפור "כשהנחש והעכבר נפגשו לראשונה", הוא אלגוריה הממשיכה את מסורת המסרים במעשיות, באגדות ובמשלים, בהם ה"טוב" ו"הרע", הן **תכונות מולדות ומוחלטות**, ששום אשליה של "שלום" לא תשנה אותם.

בניגוד לסיפור העממי שבו הכוונות וההצהרות גלויות, סגורות ומהודקות, באלגוריה על הנחש והעכבר יש "כאילו", אשליה של דלת פתוחה אשר יכולה, היפותטית, להתרחש במפגש השלישי, אשליה, ששוגים בה רבים מהמורים המלמדים את הסיפור. התשובה לשאלה ששמה המחברת בפי הנבונים: "מי נבון וישאל שאלה (לא אישית) מה הייתה (אם בכלל) פגישתם השלישית?" אינה אלטרנטיבית, אלא דטרמיניסטית כי היא נגזרת מתחום ההישרדות. הידע שסיפקו האימהות לבנים הוא מתחום ההגדרה המדעית הממיינת קבוצות שלמות על-פי קריטריונים כלליים, לכן גם ברמת הנמשל, המפגש בין הנחש לעכבר יהיה קטלני.

התפיסה המייחסת את מרבית הסכסוכים ל"קצר בתקשורת", או לאי הידיעה, מניחה מראש אפשרות של פתרון הסכסוך על ידי חידוש התקשורת וההיכרות האישית. העמדת מקור הסכסוך על בסיס של "איום קיומי" מבטלת כל אפשרות של פשרה. בעולם הדימויים הסטריאוטיפיים, אם **האויב** שלך הוא "נחש", פרוש הדבר שמעגל השנאה לא ייפסק ו"מוטב שלא תכניס 'נחש' הביתה".

13. זאת, בהבדל גמור מהגילוי של שני הילדים התמימים הנפגשים מעבר לאיבה ולחומת הדעות הקדומות שהתגבהה בין שתי המשפחות, באלגוריה על אָחוּ וּמוֹחוּ מִכֶּפֶר קֶאָקְרוּזוּ. (אפרים סידון, בית הוצאה כתר, ירושלים, 1988), או מהמפגש התמימים בין איתמר והעכבר, אשר באופן אישי טיפחו פחד זה מזה, וההיכרות ביניהם הפיגה את הפחד, בסיפור אֵיתֶמֶר פּוֹגֵשׁ אַרְנֵב (דויד גרוסמן, עם עובד, 1988).

הגזענות, עושה שימוש ציני בבחירת האנלוגיות מעולם הטבע, כדי לבסס את טיעוניה. אם האויב שלך משול ל"נחש ארסי", הקללה הקדמונית - "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב"¹⁴ תמשך לעד. כמו במשל של איזופוס, "האיכר והנחש", המדגים את ה"עיקרון" באמצעותו מצדיקים דמגוגים את המשכו של מעגל האימה.

"איכר אחד מצא בעונת החורף נחש קופא מקור. נכמרו עליו רחמיו ולקחו וישמו בחיקו. כשהתחמם הנחש וחזר לטבע בריאתו, הכיש את מיטיבו והמיתו. בשעת מותו אמר האיכר, אכן בצדק באו עלי ייסורי, שכן ריחמתי על רשע. משל זה בא ללמד שהרעים אינם משנים טיבם, אף אם מרבים להיטיב עימם"¹⁵.

הטעם המטפורי שההלכה מבקשת לתת לעילת גירושין לטובת הבעל לגרוש אשתו הוא: "כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה" ("כתובות ע"ב). השימוש בביטוי "נחש" בהקשר זה בא כדי להמחיש "אמת" שאינה זקוקה להוכחה. הדוגמה היא שצריכה לדבר בעד עצמה, שהרי "לא

יעלה על הדעת" - בכל הקשר שהוא שאדם יגור עם נחש.

התמונה של יצחק פסח והנחשים, יש בה כדי לשכנע שגם את הסטריאוטיפ הכי מובהק ניתן לשבור והדבר יכול להתקבל כאפשרי.

(הצילום של יצחק פסו התפרסם בידיעות אחרונות. צילום: עמנואל אילן)

14 בראשית ג' 15.

15. משלי איזופוס, עברית שלמה שפאן, הוצאת ביאליק, תשמ"ז, עמ' 118. על נושא זה, ראה גם, כל משלי קרילוב, עברית: חנניה ריכמן, עמ' 237, 261, הוצאת ברונפמן, תל-אביב, 1976.

